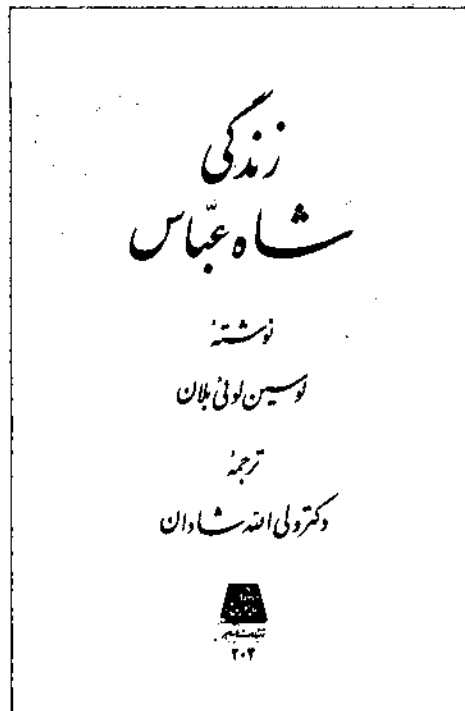

زندگی شاه عباس

○ زندگی شاه عباس
○ تالیف: لوسین لویی بلان
○ ترجمه: ولی الله شادان
○ ناشر: اساطیر، تهران، ۱۳۷۵

○ دکتر محمدحسین رازننهان

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت معلم تهران

منابع تاریخی، بخش عمده تالیفات تاریخی را تشکیل می‌دهند که در دهه‌های اخیر توسط اهل ادب و فرهنگ و تاریخ این مرز و بوم و با پشتکار فوق‌العاده آنها تصحیح و به رشته طبع و نشر درآمده‌اند. حاصل کوشش این محققان خیل بی‌شماری از منابع تاریخی است که تقریباً برای هر یک از ادوار تاریخ ایران در دسترس محققین قرار دارد. بدون شک انتشار این آثار نقش مهمی در تالیفات و مقالات اهل تاریخ در سالیان اخیر داشته است.

اما به جرات می‌توان گفت هنوز بهره‌برداری همه‌جانبه و استفاده کامل از مطالب و موضوعاتی که در لابلای صفحات حجیم و تو در توی منابع تاریخی وجود دارد، به دلایل چندی انجام نگرفته است. از جمله عوامل این وضعیت وجود اصطلاحات و عبارات نامانوس و مهجوری است که در این نوع آثار تاریخی وجود دارد. عبارات و جملات طولانی بر تعارف یکی

از مشخصه‌های اکثر منابع تاریخی است که حتی در صورتی که خواننده علاقمند به متون تاریخی با آنها کنار بیاید فرصت کافی

برای استفاده از تمام آنها را نخواهد یافت. یکی از راههایی که به نظر می‌رسد می‌تواند فاصله موجود میان نثر مشکل منابع تاریخی و علاقمندان به این گونه آثار را از میان بردارد و به غربت گسترده آنها پایان دهد، نوعی نگارش روان از آثار اولیه است که می‌توان آن را بازنویسی نام نهاد. بازنویسی منابع تاریخی توسط محققان معاصر، موضوعی است که نیاز به بحث مفصل درباره امکان، چگونگی، شرایط و روشهای آن دارد که در این مجال

اندک میسر نیست. یکی از این گونه بازنویسی‌ها، اثر لوسین لویی بلان یعنی زندگی شاه‌عباس است. این کتاب که با عنوان زیر

Lucien Louis Bellan Chah Abbas Ison
historie et Savie'

در سال ۱۹۳۲ میلادی در پاریس انتشار یافته است، تنها اثر مؤلف درباره ایران و اسلام‌شناسی است. زیرا در کتاب کتابشناسی تمدن ایرانی در زبان فرانسه تالیف آقایان ابوالحمدم و پاکدامن، چاپ دانشگاه تهران که شامل همه کتابها و رساله‌ها درباره ایران به زبان فرانسه است، نام او یک بار بیش نیامده و آن نیز برای معرفی همین کتاب است.

از مطالعه کتاب مشخص می‌شود که مؤلف آشنایی زیادی به زبان‌های عربی، ترکی و به ویژه فارسی داشته و بدین جهت به تمام دشواری‌ها و پیچیدگی‌های نثر کتاب عالم آرای عباسی تالیف اسکندربیک ترکمان پی برده

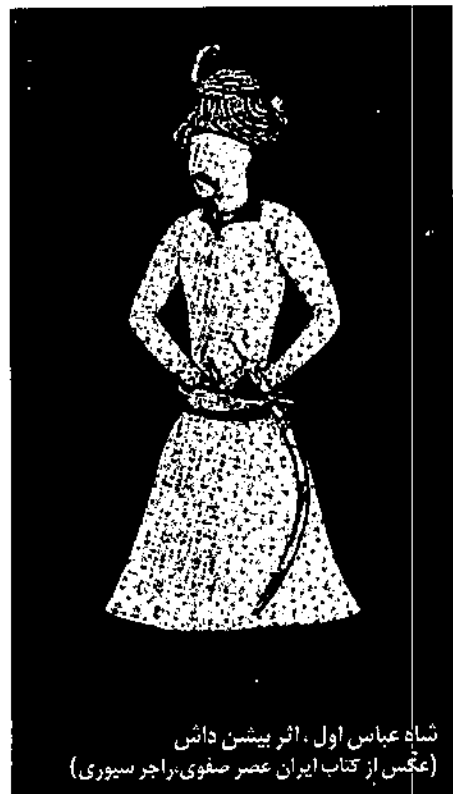
و توانسته است استادانه از آن بهره‌برداری کند. وی با استفاده از کتاب‌های تاریخ عثمانی و همچنین سفرنامه‌های خارجیان مطالب خود را تکمیل و آن‌ها را به صورت مختصر و مفید در اختیار خواننده قرار داده است.^۲

این کتاب که با ترجمه روان آقای دکتر ولی‌الله شادان و در ۳۴۲ صفحه در سال ۱۳۷۵ توسط انتشارات اساطیر به بازار کتاب عرضه شده بازنویسی همراه با دخل و تصرف آقای بلان است که با رعایت تقدم و تاخر مطالب و استفاده از بعضی اصطلاحات اسکندربیک اثر حجیم وی را در یک جلد به علاقمندان مباحث تاریخی عرضه نموده است. دکتر شادان با درج دو قسمت تحت عنوان «دیباچه مترجم» و «درباره ترجمه کتاب» نقش خود را در آغاز کتاب به عنوان محقق و مترجم برجسته آثار تاریخی نشان می‌دهد. وی در دیباچه خود با بیان سیر تحولات ایران پس از حمله مغول تا تشکیل دولت صفوی و تحولات سیاسی جامعه تحت حاکمیت عثمانیان امپراتوری گورکانی هند و آسیای مرکزی زمینه مناسبی را برای ذهن خواننده در راستای فهم و درک حوادث دوران حاکمیت شاه‌عباس فراهم می‌آورد. همچنین در قسمت «درباره ترجمه کتاب» توضیحاتی درباره منابع تاریخی و به ویژه عالم آرای عباسی ارائه شده است.

«پیشگفتار مؤلف» مقدمه‌ایست پیرامون شناخت منشاء و پیدایش دولت صفویان و مسائلی و موضوعاتی که شاه اسماعیل در آغاز با آن مواجه بود.

زیادک ترین تصویر از شاه عباس اول صفوی

شاه عباس اول، اثر پیشین داش
(عکس از کتاب ایران عصر صفوی، راجر سیوری)

یکی از راههایی که به نظر می‌رسد می‌تواند فاصله موجود میان نثر مشکل منابع تاریخی و علاقمندان به این گونه آثار را از میان بردارد و به غربت گسترده آنها پایان دهد، نوعی نگارش روان از آثار اولیه است که می‌توان آن را «بازنویسی» نام نهاد

از مطالعه کتاب مشخص می‌شود که مؤلف آشنایی زیادی به زبان‌های عربی، ترکی و به ویژه فارسی داشته و بدین جهت به تمام دشواریها و پیچیدگی‌های نثر کتاب عالم آرای عباسی تالیف اسکندربیک ترکان پی برده و توانسته است استادانه از آن بهره‌برداری کند

قسمت اصلی کتاب در دوازده فصل تنظیم گردیده است که درحقیقت مطالب ثلث آخر مجلد اول و تمام مجلد دوم تاریخ عالم آرای عباسی تصحیح آقای ایرج افشار را دربر می‌گیرد. فصل اول کتاب بیان مختصر و اجمالی از تحولات سیاسی - نظامی حکومت اسماعیل دوم و محمد خدابنده است. و از فصل دوم تا پایان کتاب به دوران حکومت عباس اول یعنی از سال ۹۹۶ هـ. ق تا ۱۰۲۸ هـ. ق پرداخته شده است. مطالب مجلد اول تاریخ عالم آرای عباسی تا نیمه فصل پنجم (صفحه ۱۴۴) کتاب بلان پایان یافته و از صفحه ۱۴۴ تا پایان کتاب بیان موضوعات مجلد دوم عالم آرا را شامل می‌شود. علاوه بر موضوعاتی نظیر جنگهای ایران و عثمانی و کشمکش‌های ایران با ازبکان که در تمام فصول کتاب به

مناسبت از آن سخن گفته شده است، می‌توان در فصلهای مختلف کتاب از موضوعات دیگر نیز اطلاعاتی به دست آورد که در زیر مختصراً به آنها اشاره می‌شود.

فصل دوم از جلوس عباس اول به تخت سلطنت و حوادث مربوط به استقرار و تثبیت حکومت وی و همچنین ادامه اختلافات درون دربار سخن می‌گوید. در فصل سوم موضوعاتی نظیر لشکرکشی به گیلان و جنبش نقطویان آمده است. فصل چهارم به موضوعاتی مانند تثبیت قدرت در مازندران و لرستان و انتقال پایتخت به اصفهان و آمدن برادران شریلی اختصاص دارد و پنجمین فصل دربارهٔ سفارت کشیشان مسیحی و آزادسازی بحرین است. حوادث گرجستان و کارتیل و کافت و مناسبات حکومت یا والیان مسیحی این دو ناحیه موضوع مهم فصل هفتم کتاب است. در فصل هشتم دربارهٔ طویف مختلف کرد از جمله برانوست‌ها و پناهندگی جلالیان به قلمرو دولت صفویه صحبت شده است. موضوع فصل نهم بیان تصرف کیج و مکران و صلح استانبول است و موضوع فصل دهم سفارت برادران شریلی، استقرار شرکت انگلیسی هندشرقی در جاسک، مقابله با امزای مشعشع در خوزستان و سفرای اسپانی می‌باشد. تصرف هرمز، انتقال آب کارون با حفر تونل کوه‌رنگ و حمله به قندهار محتوای یازدهمین فصل را تشکیل می‌دهد و در فصل نهمی از شورش اتباع عثمانی در بغداد، بازگشت رابرت شریلی و مرگ شاه‌عباس سخن گفته شده است. کتاب لوتی بلان از آنجا که تنها اثر تاریخی از این دست می‌باشد، مزایا و محاسن چندی دارد که در زیر به آنها اشاره می‌شود:

- ۱- ایجاز و اختصار: اسکندربیک منشی در بیان وقایع گاه آنچنان به اطناب می‌گراید که خواننده را از پیگیری مسیر حوادث بازمی‌دارد؛ او را از پی بردن به اصل واقعه محروم می‌سازد. اما بلان ضمن حفظ چارچوب اصلی حوادث، پراکنده‌گویی‌های اسکندربیک را برطرف کرده و وقایع را حتی الامکان بصورت یکجا و مختصر عرضه می‌دارد. گزارشهای عالم آرا درباره تهاجم ازبکان در دورهٔ عباسی اول که در صفحات مختلف و بصورت مکرر و طولانی و پراکنده آمده، در کتاب لوتی بلان به مطالب مختصر و دور از عبارت‌پردازیهای منبذانه تبدیل شده است.
- ۲- استفاده از شیوهٔ تاریخنگاری موضوعی: با وجود آنکه بلان از شیوهٔ تاریخنگاری اسکندربیک تأثیرات زیادی پذیرفته اما روش سائنانه نگارشی عالم آرا را کنار نهاده، مطالب را به شیوهٔ موضوعی تنظیم نموده است
- ۳- آشنایی مؤلف با زبان فارسی و ترکی: برای ترجمه متون تاریخی، آشنایی عمیق و کافی مترجم به زبان مبدا یک ضرورت است. این ویژگی در اثر بلان کاملاً مشهود است و بالاتر از آن می‌توان گفت که او تا اندازه‌ای تحت تأثیر نثر عالم آرا قرار گرفته است. کاربرد واژه‌ها و اصطلاحات فارسی و ترکی و دقت در ضبط صحیح آنها در سراسر کتاب نیز نشان از این ویژگی دارد. هر چند که می‌توان گفت لغزش‌هایی نیز در این زمینه مشاهده می‌شود.
- ۴- استفاده از سایر آثار تاریخی مربوط به دورهٔ صفویه: در یک بررسی مقایسه‌ای میان دو کتاب، استفاده گسترده و مفید بلان از منابع و سفرنامه‌های مربوط به دورهٔ صفویه را می‌توان مشاهده نمود. برای نمونه مطالبی که درباره دلایل انتخاب شهر اصفهان به عنوان پایتخت (ص ۱۱۵)، میدان نقش جهان (ص ۱۱۶) و حمله به هرات (ص ۱۲۴) ذکر شده از آن‌چه که در اثر اسکندربیک آمده فراتر و کامل‌تر است.

کاستی‌ها و نارسایی‌هایی اعم از اغلاط چاپی و متنی نیز در کتاب به چشم می‌آید که معلوم نیست از مولف است یا مترجم که قسمتی از آنها به شرح زیر است:

- ۱- صفحه ۵۰، ۵۱، ۵۴ میرزا سلیمان که همان میرزا سلمان جابری وزیر سلطان محمد خدابنده است. صفحه ۶۴ سطر دوم منضبط سردار را معادل وزیر دادگستری دانسته است که نادرست است. در همان صفحه سطر آخر وکیل دیوان عالی آمده که در همهٔ منابع دیوان عالی آمده است و همچنین خلیفه الخلفا یا قاضی قزلباشها نیز به غلط معنی شده است.
  - ۲- صفحه ۹۳ سطر ۳ قبیله انجار که در عالم آرا اثر در آمده است.
  - ۳- صفحه ۹۴ سطر ۲۷ حسین بیک سنوری و همچنین در صفحه ۱۱۲ سلوئزی که در عالم آرای عباسی ص ۴۷۰ سلونری آمده است.
  - ۴- صفحه ۱۲۴ دو سطر به آخر ایل ترکان عالی ایلی آمده که درست آن گرائیلی است.
  - ۵- صفحه ۱۵۹ و در چند صفحه دیگر نام اوزون حسن آمده که صحیح آن اوزون احمد است.
  - ۶- صفحه ۱۶۲ قبیله گراپنا که در عالم آرا گرامیا آورده شده است.
  - ۷- صفحه ۱۷۸ سطر دهم و یازدهم آغاسی خندان آقا که در عالم آرا خندان آقای متفرقه آغاسی (از مدیریت دولت عثمانی) آمده است.
  - ۸- صفحه ۱۵۰ سطر هشتم ملازم را همان غلامان می‌داند که نادرست است.
  - ۹- صفحه ۱۴۸ و ۱۴۹ توصیف او از سازمان ارتش که از اضافات بلان به کتاب است با آنچه مینورسکی در سازمان اداری حکومت صفویه آورده است، مغایرت داشته و در یک مورد که غلامان را یکی از ارکان سپاه دائمی شاه عباس تا قبل از سازماندهی ارتش معرفی می‌کند، بطور آشکار نادرست است.
- پی‌نوشت‌ها:
- ۱- لوتی بلان، لوسین: زندگی شاه‌عباس، ترجمه ولی‌الله شادان، چپ اول، تهران، ۱۳۷۵، انتشارات اساطیر.
  - ۲- همان، ص ۳۱.
  - ۳- اسکندربیک منشی: تاریخ عالم آرای عباسی، تصحیح ایرج افشار، تهران، چپ دوم، انتشارات امیرکبیر و تأیید اصفهان، ص ۳۹۰ و جاهای دیگر.
  - ۴- مینورسکی، ولادیمیر: سازمان اداری حکومت صفوی، ترجمه مسعود رجبینا، چپ دوم، تهران، امیرکبیر، ص ۱۸.
  - ۵- همان، ص ۸۴.
  - ۶- همان، ص ۱۰۴.
  - ۷- اسکندربیک منشی، ص ۴۶۱.
  - ۸- همان، ص ۵۴۱ و صفحات دیگر.
  - ۹- همان، ص ۶۶۲ و صفحات دیگر.
  - ۱۰- همان، ص ۶۴۳ و صفحات دیگر.
  - ۱۱- همان، ص ۹۲۸ و صفحات دیگر.
  - ۱۲- مینورسکی، ص ۵۳.
  - ۱۳- همان، ص ۵۴.